

"JADID NAMOYONDALARI ILMIY-MA'NAVIY MEROSINING BUGUNGI KUNDAGI O'RNINI VA AHAMIYATI"

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI

TO'PLAMI

2024-yil 13-iyun

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

“JADID NAMOYONDALARI ILMIIY-MA‘NAVIY
MEROSINING BUGUNGI KUNDAGI O‘RNI VA
AHAMIYATI”

*MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI*

TO‘PLAMI

2024-yil 13-iyun

Navoiy – 2024

3- SHO'BA
JADID NAMOYONDALARI ILMIY-MA'NAVIY MEROSLARINING BUGUNGI
YOSHLAR TARBIIYASI VA JAMIYAT IJTIMOIIY HAYOTIDAGI AHAMIYATI

ABDULQODIR MUHIDDINOV-DAVLAT ARBOBI VA PUBLISIST

Rahmonov Kamol Jamolovich, tarix fanlari nomzodi dotsent

Buxoro davlat universiteti

Jamolova D.K., talaba, Buxoro davlat universiteti

Mazkur maqolada Buxoro Respublikasi yillarida MIQ raisi, qishloq xo'jaligi noziri, savdo-sanoat noziri, iqtisodiy kengash raisi kabi lavozimlarda faoliyat yuritgan yirik davlat arbobi Abdulqodir Muhiddinovning 1920-1924 yillarda rasmiy matbuot organlarida chop etilgan bir qator maqolalari yuzasidan fikr-mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: ijro hokimiyati, inqilobiy qo'mita, "yosh buxorolik"lar, savdo-sanoat noziri, milliy-hududiy chegaralanish.

Buxoro amirligi ag'darilgach, tezlik bilan Buxoro Xalq Jumhuriyati hukumatini vujudga keltirishga kirishildi. 1920-yil 14-sentyabrda ijro hokimiyati - Xalq Nozirlar Sho'rosi va parlament - Butun Buxoro Inqilobiy Qo'mitasi tuzildi. Ijro etuvchi hukumat Fayzulla Xo'jayev raisligida 11 kishidan iborat tuzilgan bo'lsa, parlament rolini bajaruvchi inqilobiy qo'mita 9 kishi va uning raisi Abduqodir Muhiddinov edi.

Yangi tashkil etilgan BXSHJda muhim davlat lavozimini egallagan A.Muhiddinovning hayoti va faoliyati to'g'risida ko'pgina tadqiqotchilar o'z fikrlarini bildirganlar. Biz esa mazkur kichik tadqiqotda ushbu shaxsning 1920-1924-yillarda jumhuriyatning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy hayotiga daxldor bo'lgan, rasmiy matbuot organlarida chop etilgan, bugungi kungacha deyarli tahlil qilinmagan bir qator maqolalariga e'tiborni qaratamiz.

A.Muhiddinov 1892-yilda Buxoro shahrida yirik savdogar Muhiddin Mansurov xonadonida dunyoga kelgan. Boshlang'ich ta'limni Buxoroda olgach, Istanbul madrasida o'qigan. 1918-1920-yillarda "yosh buxorolik"lar faoliyatida qatnashib, 1920-yil boshlarida "Qutulish" gazetasida muharrirlik qilgan. Buxoro Respublikasi yillarida MIQ raisi (1920-21), qishloq xo'jaligi noziri, savdo-sanoat noziri (1921-23), iqtisodiy kengash raisi (1923-24) kabi lavozimlarda faoliyat yuritishi bilan birgalikda "Buxoro axbori" va "Ozod Buxoro" gazetasida 20 ga yaqin yirik maqolalari bilan ishtirok etgan.

1921-yil 10-mayda chop etilgan "Buxoro axbori" gazetasining 35-sonida "Tilimiz va maorif nazorati" nomli yirik maqolasi chop etilgan. Maqola manti: "Yo'qolgan tilimiz turkiy (o'zbek) tili yana tirildi, Buxoro aholisi turkiy (o'zbek) bo'lganligidan ularning tili hukumat tili qilib qabul etildi" deb boshlanadi. Muallifning yozishicha, buyuk shoir Navoiydan so'ng tilimizga e'tibor berilmaganligi, hatto maktablarda bu tilga oid kitoblar yo'qligi, borlarining ham kamchilligi, mavjudligi tanqid qilinadi. A.Muhiddinov o'zbek tilining taraqqiyoti uchun

- 1) Hukumat tili ilmiy va adabiy til bo'lsin, bu tilda kitoblar, risolalar, gazetalar uchun maqolalar yozilsin.
- 2) Maorif nazorati tilimizni rivoji uchun xizmat qilayotgan shoir va adiblarimizni rag'batlantirsin.
- 3) Hukumat tomonidan tilimizni isloh qilish uchun jamiyat tashkil qilinsin.

Xullas, davlat arbobi sifatida A.Muhiddinovning ushbu masalaga qanday jiddiy e'tibor qaratganligiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Abdulqodir Muhiddinov «Ziroat nazoratidan nima kutamiz?» nomli maqolasida (Buxoro axbori, 25-son, 1921 yil 22 fevral) yangi hukumat iqtisodiy siyosatining asosiy yo'nalishlari to'g'risida quyidagi muhim ko'rsatmalar bergan: «Bu kun ziroat nazoratining eng buyuk vazifasi ziroat mahsulotini mamlakatda ortturmoq uchun yangi choralar, yangi yo'llar topmoqdur. Bu kun iqtisodiy siyosatimizni tuzatilmog'i faqat ziroat ishlarining taraqqiysi bilan bo'ludur. Chunki mamlakatimizda fabrika va ma'dan ixtisoslari yo'qdur. Binobarin, bu mamlakatning butun to'qlik va ochligi ziroat ishlarining taraqqiy va tanazzuliga bog'liqdir. Ziroat ishlarining taraqqiysi uchun zarur bo'lg'on ishlar, suvning mamlakatda ma'qul bir tarzda taqsimidir. Buning uchun ziroat nazoratining shundoq choralariga qirishmog'i lozimdurki, har bir yer uchun zaruratdan ortiq suv berilmasun va digar tarafdin suvsiz yerlar ham qolmasun. Suv uchun shiddatli ehtiyojlar bo'lib turg'onda bo'sh suvlar ko'llarg'a, yo'llarg'a toshmasun. Buning uchun bandlar inshooti, ariqlarning munosib suratda qazdirmoq lozimdur. Yashirin suratda suv berilmasligi lozimdur.

Misol: paxta ekini uchun tuproqning tubanda bir miqdor suv yuborilmasi zarur bo'lsa, bug'doy uchun boshqa bir miqdorda suv berilmasi lozimdur. Ziroat nazoratining suv haqidagi faoliyatlari jumlasidan eng muhimi yangi manbalar chiqarmoq hamda Rusiyadan olmoqdur. Eski ahnomalar bo'yicha Zarafshon suvining uchdan birini olmoqni bekor qilib tamomila olmoqdur.

Ziroat nazoratining ekin haqida tadbirlari jumlasidan mamlakat azaldan ekadurg'on yerlarini orttirmoqdur. Yana boshqa soliqlarsiz el yer ekishga kirishsun. Buning uchun ziroat nazoratiga lozimdurki, hamisha yer ahvoli va ziroat yerlarining miqdoridan xabardor bo'lsin. Ekishdan qolg'on yerlarning nima uchun ekilmaganligini bilib tursin.

Mana shu masala bilan dehqonchilik ishida yordam masalasi chiqadur. Faqir dehqonlarning ho'kizlari, otlari, yangi ekin ekishlari uchun urug'liklari bo'lmagani sababli ziroatdan qo'l tortarlar. Shuning uchun dehqonlarga asbobi zaruriylar nazorat tomonidan yordam qilinsun. Buning uchun lozimdurki, har viloyatning, har tumanning, har kentning muhtoj dehqonlari va ular uchun zarur bo'lg'on asbobdan ziroat nazorati xabardor bo'lib, miqdor raqamlarini bilib vaqtinda hozirlik ko'rsun. Ziroat nazorati ma'lum miqdorda ot, aroba, ho'kiz va temir-tersaklar hozir qilsunki, bu narsalarni muhtoj bo'lg'on dehqinlarga berib yordam etsun. Xususan, Buxoroning lozim taraqqiysi ziroat orqaligina amalga orqaliginadur».

Shuningdek, A.Muhiddinovning O'rta Osiyoda milliy-hududiy chegaralanish masalasiga oid Ozod Buxoro gazetasida 2 ta salmoqli maqolasi bosilgan. Mazkur maqolalar tahlil etilar ekan, ularda O'rta Osiyoning tarixiy bosqichlariga murojaat qilinganligi, mintaqa (Farg'ona, Xorazm, Buxoro) 50 yillar davomida Rossiya imperiyasi mustamlakasi davrida bo'lganligi 7

yildan buyon (1917-24) "inqilob" tufayli xalqqa erkinlik va ozodlik berilganligiga alohida e'tibor qaratilgan. A.Muhiddinov O'rta Osiyoda milliy - hududiy chegaralanish masalasiga respublikalari ichki va tashqi masalalarda qaraganligini guvohi bo'lamiz. Biroq O'rta Osiyo iqtisodiy mustaqillikka ega bo'lishi sharti bilan ittifoq tarkibiga kirishi haqida A.Muhiddinov o'zining erkin fikr-mulohazalarini ham ilgari surgan. Aftidan, chegaralanish mahalliy aholi xohish-irodasi bilan tabiiy o'tkazilmoqdi, degan ruhiy holatni yuzaga keltirish vositasi qo'yilgan bo'lsa kerakki, A.Muhiddinovning salmoqli maqolalaridagi g'oyalar mafkura doirasini yorib chiqa olmagan.

Shu o'rinda A.Muhiddinovning rasmiy matbuot organlarida chop etilgan maqollari ro'yxatini ilk bor bibliografiyasini berishga qaror qilindi. Zeroki, kelgusida tadqiqotchilar tomonidan mazkur shaxsning faoliyati to'liq o'rganilganda amaliy yordam bo'ladi, degan umiddamiz.

Fuqaro hukumati. Buxoro axbori, 8-son, 1920 yil 21 noyabr.

Va'dalar va ishlar. Buxoro axbori, 10-son, 1920 yil 29 noyabr.

El askari-qizil askar. Buxoro axbori, 23-son, 1921 yil 5 fevral.

Ziroat nazoratidan nimalar kutamiz? Buxoro axbori, 25-son, 1921 yil 22 fevral.

Tilimiz va maorif nazorati. Buxoro axbori 35-son, 1921 yil 10 may.

Ochlikning sabablari. Buxoro axbori, 51-son, 1921 yil 5 oktyabr.

Sharqda ozodlik harakati. Buxoro axbori, 65-son, 1922 yil 15 yanvar.

Hukumatning moliyasi nima bilan bo'ladur? Buxoro axbori, 70-son, 1922 yil 11 fevral.

Iqtisodiy ishlarimiz. Buxoro axbori, 71-son, 1922 yil 18 fevral.

Buxoro Sho'rolar Jumhuriyatining byudjeti (4-qurultoydagi ma'ruza). Ozod Buxoro, 3-son, 1923 yil 21 oktyabr.

Buxoroning iqtisodiy ahvoli. Ozod Buxoro, 61-son, 1924 yil 11 mart; 62-son, 15 mart.

Milliy jumhuriyatlar tashkili. Ozod Buxoro, 67-son, 1924 yil 27 mart.

Milliy jumhuriyatlar tashkili va Buxoro turkmanlari. Ozod Buxoro, 80-son, 1924 yil 20 aprel.

BIBLIOGRAF ABDULLA NOSIROV VA UNING "BILKAT" ASARI HAQIDA

Nasirillayeva Nodirabegim Furqat qizi, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institute tayanch doktoranti

+998998476050 nasirillayevanodira@umail.uz

Abstract. This article talks about the scientific activity of the orientalist, bibliographer, calligrapher Abdulla Nosirov, who worked for many years at the Al-Biruni Institute of Oriental Studies of the Academy Sciences of the Republic of Uzbekistan, and his

Xolnizozova D SH	Informatsionnaya bezopasnost- molodejnaya duxovnost i sotsialnaya aktivnost	239
Xajiyeva G Q	Yangi o'zbekiston ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy ishlarning tashkiliy-uslubiy asoslari	243
Kaxramonova M U	Informatsionnaya bezopasnost- molodejnaya duxovnost i sotsialnaya aktivnost	246
Odilova S K	Informatsionnaya bezopasnost - molodejnaya duxovnost i sotsialnaya aktivnost	249
Grinko YE A	Informatsionnaya bezopastnost v sovremennom mire	252
Suleymanova S	Ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishning ijtimoiy-tarixiy genezisi	256
Jabborov M S	Yangilangan konstitutsiya - ijtimoiy davlat rivojining nazariy va huquqiy tahlil asosi	259
Kamolova A A	Globalashuv davrida yoshlar ma'naviyati va ijtimoiy faolligida medianing o'rni	262
Tasheva U O	Talabaniing emotsional intellektini rivojlantirishning ijtimoiy psixologik xususiyatlari	264
Turg'unboyev N	Axborot xavfsizligi, yoshlar ma'naviyati va ijtimoiy faolligi	267
Muxiddinov Z M	Yangi o'zbekistonda davlat hokimiyati organlari tizimida kadrlar tayyorlash ahamiyati, maqsad va vazifalar	269
Mardonova M	Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosida farzand tarbiyasi	273
Boboqulov Z R	Ichki ishlar organlarida ilmiy salohiyatli kadrlar tayyorlash mexanizmlari	279
Sidikov S N	Axloq falsafasining nazariy-metodolik asoslari	281
Atabayev Q K	Ichki ishlar xodimlarining kasbiy madaniyatini rivojlantirish mexanizmlari	283
Odilov N O	Mehnat huquqi va uning shaxs ijtimoiy faolligiga ta'siri	286
Ravshanov A M	Bahouddin naqshband ta'limotining g'oyaviy - falsafiy asoslari	288
Abdurashidova R F	Ingliz tilini o'rganishning zamonaviy metodlari	290
Umarov N.N., Murodova G.R	Yoshlar dunyoqarashi va ijtimoiy faolligini oshirishda kitob mutolaasining o'rni va ahamiyati	292

3- SHO'BA
JADID NAMOYONDALARI ILMIY-MA'NAVIY MEROSLARINING BUGUNGI YOSHLAR TARBIYASI VA JAMIYAT IJTIMOY HAYOTIDAGI AHAMIYATI

		295
Raxmonov K.J	Abdulqodir Muhiddinov-davlat arbobi va publisist	397
Nasrillayeva N.F	Bibliograf Abdulla Nosirov va uning "Bilka" asari haqida	301
Norov Sh.S	Возникновение джадидистского движения и их рол в воспитании молодежи	304
Baratov E	Jadidlarning ilm va ozodlik uchun kurashi	308
Safarov B	Turkiston eserlari faoliyati haqidagi tarixiy manbalar tahlili	